

**ΒΙΒΛΙΟ ΕΡΥΘΡΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ
ΤΩΝ ΣΠΑΝΙΩΝ & ΑΠΕΙΛΟΥΜΕΝΩΝ
ΦΥΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ**

**ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
Α - Δ**

**Επιτροπή Έκδοσης:
Δημήτριος Φοίτος, Θεοφάνης Κωνσταντινίδης & Γεωργία Καμάρη**

Επιμέλεια κειμένων: Πέπη Μπαρέκα

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΟΤΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΠΑΤΡΑ 2009

**THE RED DATA BOOK
OF RARE AND THREATENED
PLANTS OF GREECE**

**VOLUME ONE
A - D**

**Edited by
Dimitrios Phitos, Theophanis Constantinidis & Georgia Kamari**

Assisted by Pepy Bareka

HELLENIC BOTANICAL SOCIETY

PATRAS 2009

© Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική, καθώς και η απόδοση του περιεχομένου του βιβλίου με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια της Επιτροπής Έκδοσης του βιβλίου, σύμφωνα με τον νόμο και τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΟΤΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Εργαστήριο Βοτανικής

Τμήμα Βιολογίας

Πανεπιστήμιο Πατρών

26500 ΠΑΤΡΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ

& ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ

Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης

Επιχειρησιακού Προγράμματος

«Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη»

Αεροπόρου Παπαναστασίου 34

11527 ΑΘΗΝΑ

ISBN:

Σελιδοποίηση-Εκτύπωση: ΚΑΤΑΓΡΑΜΜΑ - Γραφικές Τέχνες, ΑΦΟΙ ΤΕΡΖΗ Ο.Ε. 27420-29333

Rubiaceae

Asperula baenitzii Heldr. ex Boiss., Fl. Orient. Suppl.: 280 (1888).

Τύπος: [Ελλάς (StE), Στερεά Ελλάς, Νομός Αττικής] "in rupium fissuris regionis abietinae montis Pateras, alt. 3500'-4000' (c. 1050-1220 m)", 8 Jun. 1876, C. Bartholomatos (Σύνττυποι: ATHU, Z, ZT).

Περιγραφή: Πολυετές είδος με υπόγειο ρίζωμα, σχηματίζουν μικρές συστάδες. Ώριμοι βλαστοί μήκους (3-)7-10(-14) cm, απλοί ή σπανίως διακλαδιζόμενοι, ενίοτε αποξυλωμένοι στη βάση, συχνά με αραιή τρίχωση, αναπτύσσονται το καλοκαίρι από βλαστητικούς οφθαλμούς στο υπόγειο ρίζωμα, ενώ αποξηραίνονται μετά την καρποφορία, τον μεθεπόμενο χειμώνα. Φύλλα σε σπονδύλους των 6, τα ανώτερα ευρέως λοχχοειδή, 4-7 x 1-2 mm, ελαφρώς αδρά προς τα κράσπεδα, τα κατώτερα μικρότερα και παχύτερα, 2-3 x 0,4-1,2 mm, ωοειδή έως ελλειπτικά, δερματώδη. Άνθη άμισχα ή με μικρό μίσχο, μονήρη ή σπανίως ανά δύο, στους σπονδύλους των φύλλων, λευκά έως κρεμώδη. Στεφάνη μήκους 2,5-4 mm, κοανοειδής, λεία έως σαφώς τριχωτή. Διάμετρος ανοίγματος άνθους περίπου 2,5 mm, λοβοί μήκους 1,2-1,5 mm, επιμήκεις-τριγωνικοί, κεκαμμένοι προς τα έσω. Ανθήρες κίτρινοι, ωοθήκη λεία, με πεπλατυσμένη κορυφή. Σχιζοκάρπια μήκους 1,5-3 mm, ρυτιδώδη, μαύρα όταν ωριμάσουν.

Χρωμοσωματικός αριθμός: $2n = 22$ (Constantinidis & al. 1997).

Περίοδος ανθοφορίας: Μάιος έως αρχές Αυγούστου.

Γεωγραφική εξάπλωση: Τοπικό ενδημικό είδος της Αττικής. Εμφανίζεται στα όρη Πατέρας και Πάρνηθα, ενώ έχει επίσης αναφερθεί από το όρος Αιγάλεω.

Βιότοπος: Η *Asperula baenitzii* εξαπλώνεται σε ορεινές θέσεις της Αττικής. Πληθυσμοί της εμφανίζονται στα όρη Πατέρας (700 έως 1.100 m) και Πάρνηθα (1.050-1.300 m), στη ζώνη ανάπτυξης της κεφαλληνιακής ελάτης. Δεν έχει επιβεβαιωθεί τα τελευταία 70 χρόνια η παρουσία της στα χαμηλότερα υψόμετρα του όρους Αιγάλεω.

Η πλειονότητα των ατόμων, τόσο στο όρος Πατέρας όσο και στο όρος Πάρνηθα, φύονται σε σχισμές ασβεστολιθικών βράχων και σε πετρώδη εδάφη, ενώ ορισμένα άτομα εντοπίζονται σε πλουσιότερα εδάφη, στον υπόροφο δάσους κεφαλληνιακής ελάτης. Στις σχισμές των βράχων, το είδος συχνά φύεται μαζί με άτομα *Asperula pulvinaris*, *Bolanthus graecus*, *Cephalaria setulifera*, *Galium melanantherum*, *Thymus parnassicus* κ.ά.

Ταξινομικά σχόλια: Η *Asperula baenitzii* ανήκει στην sectio *Thliphthisa*, η οποία περιλαμβάνει συνολικά 23 παλαιομεσογειακά και υπολειμματικά είδη (Ehrendorfer 1975, Schönbeck-Temesy & Ehrendorfer 1985), τα περισ-

σότερα από τα οποία εξαπλώνονται σε ορεινές, ασβεστολιθικές και δολομιτικές θέσεις από το Β. Ιράν μέχρι τη ΝΑ. Γαλλία. Στην Ελλάδα είναι παρόντα 11 είδη της sectio, από τα οποία 8 είναι ενδημικά.

Το συγγενέστερο είδος της *Asperula baenitzii* είναι η *A. muscosa* Boiss. & Heldr., στενότοπο ενδημικό είδος του όρους Όλυμπος. Η *A. muscosa* διαθέτει μεγαλύτερους βλαστούς μήκους 5-16 cm, τα φύλλα της σχηματίζουν σπονδύλους των 6-8, ενώ τα κράσπεδα της στεφάνης έχουν διάμετρο σημαντικά μικρότερη από το μήκος της στεφάνης.

Κατάσταση πληθυσμών: Συνολικά είναι γνωστοί επτά υποπληθυσμοί της *Asperula baenitzii*: οι τέσσερις στο όρος Πατέρας (Constantinidis & Yannitsaros 1996) και οι τρεις στο όρος Πάρνηθα (Απλαδά & Αμοργιανιώτης 2005, Aplađa & al. 2007). Παλαιότερη αναφορά για την παρουσία του είδους στο όρος Αιγάλεω (δείγμα του 1937 στην Βοτανική Συλλογή Διαπούλη, ACA!) δεν έχει επιβεβαιωθεί τα τελευταία χρόνια.

Εξαιτίας του μικρού μεγέθους και της παρουσίας της σε δυσπρόσιτες, ορεινές και βραχώδεις τοποθεσίες, θεωρείται πιθανό το είδος να είναι παρόν σε περισσότερες θέσεις από τις γνωστές ως σήμερα. Επίσης, εξαιτίας της βλαστητικής ανάπτυξής του σε σχισμές βράχων, δεν είναι πάντοτε εφικτή η καταγραφή διακριτών ατόμων. Με τα έως σήμερα διαθέσιμα δεδομένα, εκτιμάται ότι τα αναπαραγωγικώς ώριμα άτομα του είδους δεν υπερβαίνουν τα 250.

Γεωγραφική εξάπλωση του ενδημικού είδους *Asperula baenitzii*.

Το ενδημικό είδος *Asperula baenitzii* από το όρος Πάρνηθα. (Φωτ. Π. Ανδριόπουλος).

Κίνδυνοι και χαρακτηρισμός κατηγορίας απειλής: Οι κορυφές του όρους Πατέρα, που φιλοξενούν σημαντικό αριθμό ατόμων, υπόκεινται σε βόσκηση, ενώ οι κορυφές της Πάρνηθας έχουν καταληφθεί από στρατιωτικές εγκαταστάσεις και πάρκο κεραιών, καταστάσεις που εκτιμάται ότι έχουν ήδη καταστρέψει σημαντικό τμήμα του πληθυσμού της *Asperula baenitzii*. Αξιοσημείωτος αριθμός ατόμων του είδους καταγράφεται σήμερα στα όρια δρόμων που ανοίχθηκαν κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, όπου κινδυνεύουν από ενδεχόμενες εργασίες επισκευής ή αναβάθμισης του οδοστρώματος.

Το είδος δεν είναι γνωστό εάν διαθέτει ειδικούς μηχανισμούς για να ανακάμψει μετά από δασικές πυρκαγιές. Εκτιμάται ότι η παρουσία της *A. baenitzii* σε πρόσφατα καμένες εκτάσεις, όπως στο όρος Πάρνηθα έπειτα από τη φωτιά του 2007, προκύπτει από άτομα που κατάφεραν να διαφύγουν της δράσης της, προστατευμένα σε βραχώδεις θέσεις, όπου η ένταση της φωτιάς δεν ήταν ισχυρή. Οι δασικές πυρκαγιές θα πρέπει να θεωρούνται σοβαρή απειλή για τη διατήρηση του είδους.

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα δεδομένα, η *Asperula baenitzii* χαρακτηρίζεται ως Κινδυνεύον (EN) είδος με βάση την κατηγοριοποίηση της IUCN (2001), ικανοποιώντας το κριτήριο D2: πληθυσμός με λιγότερα από 250 αναπαραγωγικώς ώριμα άτομα. Λαμβάνοντας υπόψη την πιθανή παρουσία της στο όρος Αιγάλεω, το είδος εμφανίζεται σε τρεις συνολικά περιοχές και το εύρος εξάπλωσής του εκτιμάται ως μικρότερο των 300 km², ενώ η έκταση που

καταλαμβάνουν οι πληθυσμοί του υπολογίζεται ως μικρότερη των 20 km².

Μέτρα προστασίας: Η *Asperula baenitzii* περιλαμβάνεται, ως προστατευόμενο είδος, στον κατάλογο του Προεδρικού Διατάγματος 67/1981. Στην Πάρνηθα οι γνωστές θέσεις παρουσίας της βρίσκονται εντός του Εθνικού Δρυμού και της περιοχής του Δικτύου ΦΥΣΗ 2000 (GR3000001). Τα φυτά εντοπίζονται στη ζώνη απολύτου προστασίας Α2, στην οποία, εκτός από την επιστημονική έρευνα, επιτρέπονται η υπαίθρια αναψυχή, η περιβαλλοντική εκπαίδευση και η διημέρευση του κοινού. Το είδος έχει αξιολογηθεί ως πρώτης προτεραιότητας για προστασία στην Πάρνηθα (Ανδριόπουλος & Αριανούτσου 2007).

Στον Πατέρα δεν ισχύει κάποιο καθεστώς προστασίας του είδους. Τμήμα της περιοχής έχει χαρακτηριστεί ως Καταφύγιο Άγριας Ζωής (Κ408, ΦΕΚ 96/Β/1984).

Για το συγκεκριμένο είδος, όπως επίσης για πολλά ενδημικά, σπάνια και κινδυνεύοντα είδη της ελληνικής χλωρίδας, υπάρχει απουσία δεδομένων για τη βιολογία, την οικολογία, τη χωρολογική εξάπλωση και τη δημογραφία των πληθυσμών τους και ως αποτέλεσμα δεν είναι δυνατό να καθορισθούν με ακρίβεια τα συγκεκριμένα μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν για την αποτελεσματική προστασία τους.

Πάυλος Ανδριόπουλος, Θεοφάνης Κωνσταντινίδης & Μαργαρίτα Αριανούτσου

Τμήμα με άνθη (αριστερά) και καρπούς (δεξιά) της *Asperula baenitzii*. (Φωτ. Π. Ανδριόπουλος).